

MINNEN FRÅN MITT JORDBRUKARLIV

I.

Radioföredrag hållet den 28/12 1933.

Hugo Tigerschiöld

Vår släkt hur sedan slutet av 1600-talet varit en vandrande jordbrukarätt med långvariga boplatser i skilda trakter av vårt land. Min stamfar ägde Fulltofta i Skåne nära Ringsjön och ligger begravnen under en stenhäll i Fulltofta kyrka, mitt i den goda skånska jorden. En son och en sonson till honom ägde länge gården Ousbyholm vid samma sjö; en sonson ägde Lamhult och Edshult i Småland, den senare gården belägen på en höjd mellan sjöarna Mycklaflou och Solgen, samt några gårdar i Östergötland vid Sommen. Dennes son, som var min farfar, blev bofast i Södermanland först å Oppeby i Helgesta socken vid sjön Båven och sedan å Bågstorp och Svartå i Gryts socken vid samma sjö. När han dog, övertog min farmor, som var en kraftig och duglig jordbrukerska, skötseln av dessa gårdar och arrenderade även ett par andra i närheten. Min far, ende sonen, sändes till Nonnens lantbruksinstitut i Västergötland för att utbildas till jordbrukare. Efter slutad kurs gifte han sig och inköpte gården Fastnegra i Gryts socken, där jag föddes. För att underlätta barnens uppfostran flyttade föräldrarna sedermera till Ärna gård i Gamla Uppsala socken nära Uppsala. Från Ärna, där vi bodde åren 1863–69, har jag mina första jordbruksminnen. Statpojkar voro mina och min yngre broders lekkamrater. Sextio år därefter, då jag var på besök å en gård i Gryt, träffade jag en gammal gråhårig man som arbetade, i en trädgård. ”Go'da”, sa jag. ”Go'da' igen”, svarade han, och tack för sist. ”När och var va' sist”, sade jag. ”Jo” – sa' han, ”sist var i bergsskrovorna vid stallet på Ärna, då vi lekte med barkhästar och grankottskor. Jag är Gustafson”. ”Åh, är det Carl?” svarade jag och fick veta hur han haft det och att han nu hade det bra. Ärna som låg på Uppsalaslätten hade en god mullrik jord, som blev täckdikad av min far, men ett rätt hårt klimat. Vintern kom med sträng köld och snö redan i november. I slutet av 1860-talet jag tror det var 1867 var ett fullkomligt nödår för hela landet; hungriga vargar kommo norrifrån i stora flockar; en natt togo de vår gårdvar – han hette Ruff – ut ur hans koja och slukade honom ute på gärdet; på morgonen låg endast kvar det blodiga kopplet som var för hårdsmält. Vi bodde i ett lågt och långt envåningshus med fönsterluckor, som tillskötos utifrån och stängdes inifrån med skruv. Våra tjänarinnor vågade då icke för vargarna gå ut och stänga luckorna utan manligt sällskap. Sedan hörde vi länge i natten vargarnas tjut. Om vintrarna kommo annars från Norrland på vägen förbi Ärna långa foror med frusen fågel till Distings marknad i Uppsala, vi kunde räkna ända till hundra slädar i sällskap. Det var vårt stora nöje som barn att i papper klippa ut sådana foror med hästar och slädar och forkarlar, där för enkelhetens skull den ena hästens krokklippta svans fick dra nästa släde. Det berättades då att en helsingebonde på hemväg från Distingen på sådan färd av misstag åt upp en hundarikedalersedel, som han försiktigtvis gömt mellan två tunnbrön i sitt matsäcksskrin. – Det blev dyrt sovel. Så dyrt hade icke vi, vi levde i självhushållets lyckliga dagar.

Vår farmor började bli gammal och sliten, hon behövde vila. Vår familj flyttade därför 1869 åter till Sörmland och bosatte sig på Bågstorp som min far fick sköta med biträde av gamle Rättarolle. Om vintrarna bodde vi pojkar inackorderade i Uppsala för att fortsätta i skolan.

Ehuru efter slutad skolgång mina juridiska studier vid universitetet förde mig till ämbetsmannabanan, låg dock alltjämt jordbruket mitt hjärta nära. Vid 40 års ålder år 1900 fick jag den stora lyckan att i min hembygd förvärva en gammal minnesrik gård, belägen vid samma sjö där mina fäder bott, vid samma sjösystem där min fader hade haft den gård där jag var född och rå vars sockenkyrkogård mina föräldrar hade sin grav. Jag hade kommit hem. Jag kände mig stå på fast mark, mottaglig för en utveckling, varom jag drömt. Den nya gården

hette Öster-Malma, i vardagslag Malma i Ludgo socken nära Båven. Nya och stora uppgifter mötte mig där, även många besvärigheter, särskilt för min hustru, som var uppfödd i stad. Vid ett sådant tillfälle sade en av våra gossar: ”Inte ska Mamma vara ledsen, Robinson Crusae hade det ju ganska knåpigt i början, men han fick det ju riktigt bra till slut, och här finns det ju i alla fall inga människoätare”. Detta var ett sant ord, som bekräftades av alla de kommande årens erfarenheter. Likasom överallt i Södermanland var också på vår gård folket gott och vänligt, av en öppen och glad karaktär, allvarligt och dugligt i arbetet och roat SY ett lätt skämt. Folket på gårdarna står icke i något motsatsförhållande till husbondefolket; bemöttes det med vänlighet och rättvisa, lär det sig snart att trivas på den gård, där det har sitt hem och sin hemkomst.

Folket känner sig stolt om den gård det tjänar har rikare skörd och bättre djur än andra gårdar i bygden. Den glans, som sålunda faller på deras gård, förgyller också deras arbete. Jordan förenar ofta den intresserade ägaren och hans arbetsfolk i ett fast samarbete där man märker folkets vilja att göra sitt allra bästa för gården och dess ägare. Synes regn hota den avtagna grödan erbjuder sig folket ofta självmant att taga in den på övertid. Det lever i ett mystiskt, ålderdomligt sammanhang med markens gröda. Brödet är ännu heligt. – På detta får ej trampas. Verkliga band av vänskap och tillgivenhet uppstå ofta mellan husbondefolket och dess underhavande, vilka vara för livet. Jag minnes väl det första brev jag erhöll, när det blev känt att vi köpt gård i Sörmland – det var från min fars gamle rättares son, som ville komma till oss. Trots upphävandet av tjänstehjonsstadgan kommer säkerligen att på gårdarna fortfarande bevaras ett visst patriarkaliskt förhållande mellan husbonde och tjänstefolket; det är betingat av hjärtats krav och av jordbruksyrket, som arbetar på lång sikt och därför är bäst betjänt av arbetare som genom stadigvarande tjänst blivit förtrodda med jordens natur och bygdens förhållanden. Därav uppstå ofta gamla trotjänare å gårdarna. Så också å vår.

De första stora uppgifterna som förelågo när vi kommo till gården var täckdikning av jorden, nya inredningar i uthus och uppförande av nya ladugårdar, stall och logar, skapande av en ny nötkreatursstam och uppfödning av bättre hästar, skogens vård, betesmarkernas utvidgning och förbättring samt därefter frukträdgårdens utökning och förädling. Allt kunde icke göras på en gång. Det fick tagas varsamt och i tur och ordning. Det visade att jorden var godartad – jag hade köpt gården då den låg nedbäddad i djup snö och att skogen var mycket växtlig på den mäktiga kalkförande grusås, som löpte genom gården och gav den karaktär. Vad nybyggnaderna beträffar införde ja g en nyhet, som blev till god nytta. I stället för plankgolv i logarna, inlade jag, sedan matjorden borttagits direkt på alfven ett lager av groft grus och påförde därpå ett golv av cement, som fick följa markens naturliga lutningar. Fördelen därav blev att all spannmål kunde tillvaratagas och råttorna hållas borta, de kunde icke reda några bon under cementen. Logarna förseddes med höga körbanor – hisslogar voro då ännu icke i allmänna bruk varifrån sädeslassen avlastades.

Det fanns på gården några goda ston av nordsvensk typ som korsade med lättare ardennerhingstar. varav jag fick en uppsättning av goda, lagom stora och livliga arbetshästar, passande både för jordbruk, skogsbruk och lång vägkörning. Bland hästarna får jag icke glömma den minsta, en liten svart ölänning som hette Figge. Jag vann en gång på hästlotteriet en stor arbetshäst, som jag sålde för 800 kr. Som vår dotter snart därefter skulle fylla 10 år, köpte jag denna ölänning som present åt henne jämte en liten passande dogcart med sele och piska. Jag kan aldrig glömma när kusen Lundqvist körde fram det lilla ekipaget till stora trappan, där flickan väntade. Hästen hade då en krans av gullvivor om halsen. Aldrig har jag givit något som berett större glädje. Hon hade ingen syster, ölänningen blev hennes lekkamrat. Med den red och körde hon alla vägar också till de fattiga och sjuka i stugorna och i ålderdomshemmet. Till nästa vår blev också det en liten flakvagn som gårdssmeden gjorde. Nu blev det icke bara

ridning och promenadkörning, nu blev det också arbete med att köra tillsamman dikestorv i komposter och ris i högar ute i hagarna. Nötkreatursstammen var tämligen blandad och oädel, men där funnos dock några stora goda kor av svensk herrgårdsras till vilka jag skaffade tjurar av den då nyskapade R.S.B.-rasen. För denna ras fattade jag stort intresse och bildade med tiden en rätt god tuberkulosfri R.S.B.-besättning, från vilken jag sålde avelsdjur över hela landet. Det var emellertid icke blott djuren som förädlades utan även mjölken förbättrades genom åtskilliga hygieniska anordningar såsom ladugårdarnas nyinredning omfattande innertakens förhöjning, lufttrummornas förbättring, mjölkningssmaskinens införande, särskilda mjölkkrum m.m. Jag gjorde mina ladugårdar till kontroll-ladugårdar under Stockholms hälsovårdsnämnds tillsyn, vilket medförde ökat pris för mjölken. På senare åren har åvägabragts en sammanslagning av R.S.B.-rasen med den närbesläktade Svenska ayrshirerasen genom de båda avelsföreningarnas hopslagning till en, vilken åtgärd haft god framgång till båtнад för landets kreatursavel. För mjölkproduktion och nötkreatursuppfödning äro goda betesmarker en viktig betingelse. Jag insåg snart målet: att kunna föda kreaturen på bete utan kraftfoder under så gott som halva året. Gårdens många vid sjöar belägna hagmarker gynnade detta syfte. Men de måste förbättras och vidgas. Att därvid gå den vanliga vägen genom att gallra skog till bete insåg jag var oriktig, först och främst därför att djuren icke förtära gräs som växer i skuggan, det måste växa i solens fulla ljus. Skog får nog finnas också i hagar, men där skall den stå på höjderna i slutna bestånd vårdade som skog, helt solbelysta. Där finna djuren ro och svalka. Men på de öppna slätterna däremellan, när jorden är eller kan göras rikare och djupare där skola djuren finna sin föda och trevnad. Det var ett stort nöje att vidga och till förstklassiga betesmarker förvandla de befintliga hagslätterna på Malma, de lågo nästan alla i sakta lutning mot sjön Likstammen, som hade ovanligt rent och djupsvalt vatten. Slätterna befriades först från träd och buskar, täckdikades sedan med ifyllning av aspgärdsel och enris, grundkalkades och vårharvades med kedjeharv, täteltuvor borthöggs och lades i komposter, gammal sådan utkördes och spriddes varefter fosforsyra, och, för vissa marker även kali tillfördes. Ytvattnet avleddes genom markens lutning, eljest upptogos låga gräsdiken, med svagt lutande sidor. Den gödsel som föll på hagslätterna under sommaren, spriddes omedelbart medelst särskilda stålfjäderslungor. Under juli när regn kom, gavs en extra fosforsyra eller där så behövdes, salpeter. Min erfarenhet lärde mig att det bästa kväve, betesmarkerna kunde få var kompost. Så vårdade blevo betesmarkerna snart ett paradiset för både växter och djur. Det är så med växter och djur som med människor att man skall bereda dem förutsättningar för trivsel och då trivas de och utveckla och förkovra sig. Något frö utsådde jag aldrig på dessa marker, det växte där av sig självt som genom ett trolleri sedan marken blivit väl beredd för växtliv. Gräsmattorna bara tätnade av vitklöver, kärinXXXggigel, kråkvicker, vialer och humleluzern, däremellan sköta upp nya gräsväxter såsom krypven, rödsvingel och ängsgröe i förädlade, mer givande former. Kornas mjölk steg och blev fetare och ungdjuren växte så det syntes när de kommo ut på dessa betesmarker. Det var en ljuvlighet att om sommarens kvällar sitta på gården under de höga lindarna, och höra klockornas samklang från de närbelägna hagarna - dessa klockor voro av mig inköpta i Schweiz och stämde i treklang. Innan jag släpper korna vill jag berätta vad som hände mig då jag en gång kom till en annan gård, där jag mötte en Stockholmsflicka, som var där för att lära sig lanthushåll; hon skulle just på kvällen börja att mjölka. "Förlåt", sade jag, "att jag går rätt på sak, kan Fröken då säga mig hur många spenar har en ko?" "Två förstås", sa' hon. Då jag såg något tvivlande ut, fortsatte hon: "Är det kanske tre?" Jag svarade: "Åh ja, det kan det nog vara ibland men det är mycket dåligt. Vet icke Fröken, att det är fyra?" - Hon svarade: "Usch, är det så många, det var otäckt". Men jag får inte för den stackars flickan glömma grönfodret. Trots det rika betet i hagarna och efter slättern på vallarna behövdes grönfoder i ladugårdarna för de intagna kalvfärdiga och de nykalvade korna och kvigor. Detta grönfoder var under de första somrarna endast gräs från dikes- och vägkanterna samt odlad, tjocksådd vickerhavre. Men snart anlade jag vallar av ka-

nadensisk Grimluzern, som jag kunde kapa tre gånger på sommaren. Den såddes enbart utan gräsfröblandning och gick icke ut så snart blott den anlades och vårdades med omsorg. De sista åren använde jag också med fördel fodermärg kål till grönfoder. Saftfoder för vinterutfodring beredde jag helt enkelt genom att gräva gropar i gårdsbackar, inkläda dem med halm, där nedlägga annvägsklöver från närbelägen klövervall, sammantrampa massan och täcka den med halm och dan upptagna jorden.

Skogens vård var mig mycket kär. De dagarna då min gode expert, jägmästaren, var på gården och stämplade, voro för mig högtidsdagar, jag följde honom överallt i markerna. Att skogen trivdes såg man på tillväxten i de kraftiga årsskotten. Skogen besådde sig själv där gallringen medförde någon lucka, det var endast några gamla luckor eller gamla igengräsade tegar i skogen som planerades. Några torp, som ursprungligen i sädeshungerns tider upptagits ur skogen fingo delvis återgå till skog, som där planerades, och delvis förvandlas till permanenta betesmarker under det att bostäderna jämte trädgård och potatistäppa upplätos åt fasta skogsarbetare, vilkas antal måste ökas till följd av skogens tillväxt. Allt detta gav ökat intresse åt mitt arbete. Jag avverkade dock aldrig hela årstillväxten. Vad jag icke tog, var icke borta, det stannade i skogens sparbössa, som ger högre ränta än sparbänkerna.

Då jag talar om skog, ligger det nära att tänka på jakt. Jägare har jag icke varit, dock icke av brist på intresse utan av brist på tid. Kommen från arbetet i staden ut till gården, som i allt krävde min omsikt, vad skulle jag säga om mig själv om jag då tagit bössa på axeln och gått ut hela dagen på jakt. Min far var intresserad jägare. En dag då han med en vän kom hem från en andjakt, stod vännen och såg om sin bössa i rummet där min far satt i soffan. Plötsligen brann hagelskottet av och ven tätt intill min fars huvud in i väggen. Efter den betan sköt min far aldrig mer. Vi hade en närboende kvick frände som var stor jägare fast han var liten till växten. Han hette Pehr i förnamn. En gång var han på en auktion och köpte ett fint jaktgevär. Auktionisten frågade: ”vad heter pojken”? Han svarade: Per kontant”. – ”Jaså,” sa’ auktionisten, ”hur gammal e’ han då?” – ”Här är dopsedeln”, sa’ Pehr, och lämna’ fram en tusenriksdallerssedel – Då jag kom till min egen gård, fanns där en skogvaktare, som hade hund och var mycket begiven på jakt men jag bytte snart ut honom mot en annan, som var mer intresserad för skog och virke. Under alla de mer än trettio år jag hade gården sköt jag dock ett skott och det var ett, som jag icke glömmer. Jag hade bjudit några framstående jägare hem på andjakt. Själv deltog jag ej däri. Efter middagen drucko vi kaffe i salongen, vars fönster, som gingo ända ned till golvet, voro öppna mot den nedanför liggande sjön. Plötsligen fick jag se en skata sätta sig på en båtpåle i strandkanten. Vad säger Ni herrar jägare om någon av er skulle knäppa den där”. De skrattade och sa’ att det var för långt håll. Jag svarade: ”Tänk om jag då skulle försöka och gick efter ett salongsgevär som jag laddade under deras munterhet. Jag tog, geväret till axeln och siktade noga och sköt. Skatan föll stendöd till marken. Det blev tyst, Jag ropade åt en trädgårdspojke att bära upp fågeln. Jag lämnade den till den förnämsta jägaren som mest gick under smeknamnet ”Waldteufel”. Han synade den noga och utropade: ”Det var fanken, kulan gick in i ena ögat”.

Om jag icke jagade, älskade jag dock skogen och livet i naturen; det var ett stort nöje att i markerna möta det myckna vilda, som där trivdes gott. Det var som det förstod, att det hade säkerhet, och hägn inom mina rågångar. Vildgässplogen tog vägen i rymden över gården, vildsvanar sänkte sig och rastade på sjön ett par dygn på sin färd mot söder likasom ville de locka mina vingklippta hemtama svanar att hellre följa med dem än låta stänga in sig över vintern i stallet. I markerna växte upp vackra stammar av älg och rådjur, av skogsfågel och hare. När älgjakten började, ställde jag vakter vid gränserna för att mota bort tjuvskytarna. Älgarna, som jagades på andra marker, sökte sig till mina, de kände att de där skulle få hava fred. En gång fångade våra gossar ett par tärningar på ett skär i Likstammen. De matade dem med lovande småfisk ur en balja. Det var roligt att se när tärningarna, sittande på kanten, kastade upp fisken i luften så att den kom ner på huvudet rätt i deras öppnade gap. När sommar-

lovet led mot slutet tog de tärnorna med sig till ett högt strandberg vid Likstammen, där de släppte dem. Efter en sväng utåt sjön kommo de skriande tillbaka, svängarna blevo allt vidare och slutligen försvunno tärnorna ur deras åsyn. Men döm om gossarnas förvåning, då de följande morgon fingo höra deras skri över gården. De voro tydligen hungriga och kunde icke själva ta fisk ur sjön. Gossarna ropade ner dem, gävo dem åter fisk ur baljan och togo dem med sig till Stockholm, där de skänkte dem till Skansen. Nästa söndag gingo de dit till måsfågelburen, där mycket folk var samlat. Gossarna ropade: ”kå, kå”, och minsann kommo icke tärnungarna fram och satte sig på deras händer till folkets förvåning och förtjusning. Trädgården på Malma hade gamla anor. Den anlades år 1668 i terass mot sydväst i stilenlig anslutning till den av Jean de la Vallée samtidigt skapade huvudbyggnaden. Sedermera har trädgården utvidgats i flera etapper men den gamla anläggningen finns ännu kvar. Min utvidgning av trädgården avsåg ökad fruktodling med inplantering av nya, bättre och mer tidsenliga sorter. Frukträdens antal uppgick slutligen till omkring 1700 stycken, äpple-, päron, plommon och körsbärsträd. Vid anläggning av en frukträdgård i denna del av landet är mycket att beakta. Läget skall vara väl skyddat mot norr och öster, liggande i sluttning mot söder eller sydväst, alven skall vara fast och helst något kalkhaltig, matjorden bör vara sandblandad lerjord, för stenfrukt lämpar sig kanske bättre något stenbunden mark. Marken skall väl beredas genom täckdikning och gödning, även med artificiella gödningsämnen, särskilt fosforsyra. Träden böra planeras i rader med 8–10 meters avstånd mellan raderna för att få frukten solbelyst och till utrymme för utförande av nödig jordbearbetning och besprutning. Under de första åren kan man använda mellankultur av jordgubbar, bönor eller ärter, men snart växa träden i höjden och då blir mellankulturen bara till hinder för trädens omvårdnad. Till denna hör beskärning, kalkning, besprutning, limgördlar mot frostfjärilsangrepp, plöjning, harvning och gödning, vartill kommer fruktens gallring, nerplockning, förvaring och förpackning. Vad kalkningen angår göres den på två sätt båda lika nödvändiga. Det ena är besprutning med kalkvattnet över hela träden på vintern mot mossa, lavar och skadeinsekter, det andra är bestrykning av stammar och grova grenar tidigt om våren med kalkvälling för att skydda träden mot för tidig skottskjutning och blomning. De ädla frukträden äro söderns barn. När den varma vårsolen kommer och smeker dem, tro de att sommaren är kommen och skynda då att skjuta skott och blomknoppar, men snart är nattfrosten över dem och härjar all deras fågring. Med kalkens vita dok hållas träden svala mot solens kyssar. Man må icke inbillas sig att det blir frukt endast genom att plantera frukträd och sedan lämna dem åt sitt öde. Här likasom på alla andra livets områden fordras kärleksfull omvårdnad för att vinna något av livet. Min oförgrifliga mening är att Sverige till sina sydliga och mellersta delar med deras rika jordmån och mångfald av sjöar och havsstränder och tempererade klimat med varma somrar och ljumma höstar är av och tempererade klimat med varma, somrar och ljumma höstar är naturen synnerligen lämpat för fruktodling. Äpplen och plommon får också en ädlare smak hos oss än i sydligare länder. Men det ligger vikt uppå att välja de rätta sorterna. Derutinnan har på senare åren en god utveckling skett. Fruktodling, rätt skött är sannerligen en god inkomstkälla både för det större och för det mindre jordbruket, i synnerhet nu sedan fruktförsäljningsföreningar uppstått i orterna. Jag kom en gång till staden Bühl i Baden, när den stora plommonmarknaden pågick. Under denna marknad, som räckte i cirka tre veckor, expedierades från Bühl dagligen 250 järnvägsvagnar med plommon eller tillsammans 5000 järnvägsvagnar fullastade med bara plommon tillförande orten en inkomst av 5 á 6 millioner mark. Men så var också det hela välorganiserat. Jag måste säga att plommonodling är en mycket lönande affär även hos oss i synnerhet om man väljer de rätta sorterna; om alla träden icke giva skörd varje år, blir skörden ofta mycket rik och lämnar då ränta på en gång för flera år. Om jag vore 25 år yngre skulle jag på en av Mälaröarna ej långt från huvudstaden anlägga en plommongård på 10 000 träd av Victoria, Aprikosplommon, Early prolofic, Czar, Hackmän, Washington, Jefferson och Reine Claude d’oullins. Om våren skulle då komma dit väldiga skaror med folk för att skåda de vit-

blommande trädens paradisiska lustgård och mot hösten skulle de återvända, dit för att smaka den mognade plommonfruktens ljuvlighet.

II. Hugo Tigerschiöld

Inom Malmas ägoområde funnos flera insjöar av olikartad karaktär, dels näringsrika flatbottnade lerdalssjöar och åskantssjöar, dels ock djupa, svarta, mera näringsfattiga men genomskinliga och syrerika urbergssjöar. Bland dessa urbergssjöar älskade jag mest den stora sjön Likstammen. Den var underbar genom sitt djupa, klara och svala vatten, genom sina höga och branta strandklippor, sina holmar och öar och sin prägel av vildhet och ödslighet. Därintill å de vida moarna hade älgen sitt hemhåll, mården smög ännu i skogarnas granverk, uttern hade sitt gryt i forsens strandröse, lommen skrek i sjön och fiskljusen svävade i rymden spejande efter rov. Vid östra stranden av sjön glänste gården Finnvik, där bodde som i sagan en högrest kraftig bonde som levde som en trapper i skogen. Han gick alltid barhuvud med håret hängande i lockar ner på skuldrorna. Uppe i sitt rum på vinden sysslade han annars mest med ett perpetuum mobile, som han själv konstruerat och som snart blev föremål för mina gossars växande intresse. Där fanns också andra härligheter. Honung, kräftor och små vita killingar. Men framför allt, där låg i närheten, slumrande i skogen, ett gammalt kanonverk, Lundsholms bruk, där gräset växte över slagghögarna invid den nerfallna hyttegrunden, vattnet sorlade mellan stenarna i den sönderfallna bruksdammen och de mossbelupna lämningarna av det brustna vattenhjulet ännu hängde i sina axeltappar. Naturen hade återtagit sitt välde. Det var denna sjö jag älskade och ville förvandla till en fiskrik sjö för röding, sik och regnbågsforell. För detta mötte emellertid förhinder i lagstiftningen. Genom 1913 års lag för gemensamhetsfiske trodde man detta kunde vara hävt. Men det har under tiden därefter visat sig att även denna nya lagstiftning var för sträng. Det är därför att önska en ny lagstiftning med mjukare paragrafer. Men något annat fordrades: en närmare ingående kännedom om våra fisk- vatten genom en generalinventering av dem såsom nyligen skett med våra skogstillgångar; En gång har en sådan skett av våra insjöar. Den riksinventeringen skedde för 400 år sedan av den stora rikshushållaren Gustaf Vasa. Inventeringshandlingen, som utfördes av hans tjänsteman i räknekammaren, historikern Erasmus Ludvigsson som försåg den med skematiska kartskisser över sjöarna, ligger ännu efter denna tidrymd väl bevarad i vårt kammararkiv på Ridderholmen där jag sett och studerat den.

Jag har visserligen erfarit att sedan några år genom fiskeribyrån i Lantbruksstyrelsen pågår en inventering av våra insjöar på statens bekostnad. Men dels avser den endast Sveriges insjöar under det att det synes lika angeläget att våra havskusters inre skärgårdar bliva undersökta, dels måste det beredas möjlighet att genom fackmän erhålla en möjligast fullständig vetenskaplig limnologisk undersökning av alla våra fiskevatten med hänsyn till deras syrehalt, plankton, bottenflora, lekplatser, fångsätt, fiskbestånd, fisksjukdomar och möjligheter till inplantering av nya arter. Därvid skall förvisso denna undersökning få god hjälp av den nya vetenskapliga anstalt som nyligen upprättats å Lovön för insjöfisket. Genom speciella ortnamnsforskare borde väl också därvid våra insjöars rätta namn utforskas på statens bekostnad. Jag vågar anse att en sådan ingående riksinventering av denna stora naturtillgång och de åtgärder jag antytt för dess ökning skall bli till betydande värde för vårt jordbruk och därmed för vårt land.

Förbigående min insats för byggande av en kanal från de stora insjöarna i Södermanland till Östersjön d. s.k. Nyköpings kanal, vilken till följd av automobilismens väldiga framfart icke är tid att nu realiseras, vill jag nu erinra huru som under mitt arbete med jordbruket och särskilt inom några av dessa många föreningar på jordbrukets skilda områden hos mig upp-

stod tanken att av dessa föreningar bilda en naturlig, fri enhet för landets jordbruk, utan politiskt syfte men med ändamål att öka jordens produktion. Sålunda framförde jag år 1910 förslag att för dessa föreningar borde bildas en årlig gemensam lantbruksvecka. Förslaget bifölls enhälligt å allmänt sammanträde. Sedan dess har denna institution verkat till gagn för de särskilda föreningarna och till nytta för landets jordbruk i dess helhet. Man torde utan överdrift kunna säga att Lantbruksveckan sålunda blivit ett organ som det svenska lantbruket numera näppeligen kan undvara. Dess bättre har den under tiden skaffat sig fonder som trygga dess fortvaro. Dess organisation är enkel. Dess styrelse utser särskild ordförande för årets vecka som leder dess allmänna förhandlingar, därvid å öppningsammansammanträdet tillika hålles ett föredrag i något för jordbruket aktuellt ämne; de föredrag och diskussioner, som under veckan förekomma, få icke hava någon partiagitatorisk karaktär; veckans handlingar, som innehålla dessa föredrag m.m., kunna sägas hava blivit en allt mera värdefull årsbok för lantbruket. Som under världskriget visade sig behov av att icke blott under lantbruksveckan utan under hela året äga en central för en institution som kunde till regeringen framföra jordbrukets önskemål föreslog jag för detta ändamål bildande av Sveriges allmänna Lantbrukssällskap, vilket förslag å allmänt möte bifölls, vartill sällskapet snart skaffade sig sin egen tidning som språkrör för lantbrukets intressen. Sällskapet som nu länge verkat till gagn för lantbruket har nyligen erhållit vidgade uppgifter till ökat gagn för detsamma. Som ordförande för Lantbrukssällskapet hava fungerat Överste Hofstallmästaren Friherre Fr. Wrangel och f.d. statsminister Hjalmar Hammarskjöld och fungerar nu landshövdingen i Kristianstads län Johan Nilsson. Jag har många minnen från Lantbruksveckorna. Jag vill nämna ett par. Vid en av dem under det stora världskrigets tid var jag inbjuden av dåvarande jordbruksministern Friherre Johan Beck-Friis till en lysande middag, lysande även genom den rad högt uppsatta, bemärkta män som däri deltog. Vid middagen sade jag till min granne, som var ett av de dåvarande statsråden: "det är i alla fall rätt egendomligt att vid detta bord av ren tillfällighet sitta nu fem män, som alla toge sin studentexamen i Uppsala samma dag den 18 maj 1878. Han sade: "Åh, vilka e' de"? Jag nämnde deras namn, det var Hans Excellens Statsministern Herr Hammarskjöld, generaldirektören för statens järnvägar Mauritz Sahlin, generaldirektören i Lantbruksstyrelsen Wilhelm Flack, landshövdingen i Södermanlands län Lennart Reuterskiöld och den s.k. under-teknad kansliråd i Ecklesiastikdepartementet och ursprunget till Lantbruksveckan. "Såå", sade min granne, "de' var en fin årgång", vartill jag genmälde: "Ja, och den har icke legat för länge". Efter middagen gingo vi fyra fram till statsministern, därvid Sahlin å våra vägnar sade: den förste av de fem skol- och studentkamraterna anhålla de övriga fyra få bringa, sin hyllning". En annan lantbruksvecka - det var den 15 mars 1920 - som konung Gustaf och drottning Victoria bevistade, öppnades med ett lysande tal av f.d. Landshövdingen Grefve Hugo Hamilton. Föredraget för dagen hölls av mig och hade till ämne: "Den svenska jordens alstringskraft". Efter en kort skildring av den svenska jordens geologiska bildning och odlingshistoria yttrade jag bl.a.: "Den svenska jorden är nationens största rikedom. Det är på dess alstringskraft det svenska folkets ekonomiska liksom rasbiologiska framtid beror. Denna alstringskraft härrör icke blott av klimatets gunst och jordens urgamla och nu moderna odling utan ock på folkstammens seghet och folkandens ideella höghet, som känner att jorden är dess djupaste instinkt, fädernejorden innerst dess högsta lycka". Jag berättade hurusom jag en gång på en järnvägsresa genom Sverige träffat en svensk-amerikan som var på besök i hemlandet. Hans föräldrar hade sålt sitt hemman, då han var barn, och flyttat över till Amerika, där de blevo farmare i Minnesota. Modern var död och fadern nu åldersbruten, varför han sänt sonen för att bringa honom en sista hälsning från hans gamla gård. Men jag märkte att det var något mer och han anförtrodde mig det slutligen. Hans egentliga ärende var att från gårdens åker föra med sig till den gamle - tre skovlar mull.

Många tal och anföranden har jag hållit både i gyllne Salar och inför stora menigheter under bar himmel.

I början av år 1913 skulle Lantbruksakademien fira sitt 100-årsjubileum. Långt i förväg tillfrågades jag om jag ville skriva ett ode till lagfästade av minnet. Jag svarade ja, och jag minns huru som jag under vinterfärderna till gården om lördagskvällarna, sittande tyst i släden med den stjärnströdda natthimlen över mig och de snöhöljda skogarna omkring mig diktade strof efter strof. Sent kommen till gården gick jag in i den upplysta salen, där kopparsticken på väggarna mötte min blick och det gamla Polhemsuret tickade sin enformiga tunga gång. Där stod också på urtavlan av bly följande inskrift:

”Med blytungt sorgelod min levnads klocka går
den första glädjen blir när sista timmen slår”.

Så kände jag det icke då. Jag stod mitt i livets brus, mitt i en verksamhet till vilken jag också kallats. Gående ensam fram och åter i salen läste jag högt för mig själv strof efter strof icke blott för att lära mig deras ord utantill utan framför allt för ett inpräglade i minnet deras rätta tonfall.

Festen hölls i Stockholm å Stora Börssalen den 28 januari 1913 inför alla höga vederbörande och med damer. Där var uppbyggd en estrad där presidiet satt kring ett bord, och en talarstol var rest vid sidan av bordet. Jag kände mig hemmastadd i denna sal, salen kände mig och jag kände salen, men talarstolen var för trång för mig. När min tur kom, lämnade jag intuitivt manuskriptet kvar å talarstolen och tog ett steg ut på estraden, där jag i frihet föredrog dikten utantill utan att snubbla eller stappla. Jag har aldrig känt mig så lugn och säker. Jag vill minnas några rader därav:

Här är ej längre tid att sucka eller kvittra,
bryt sönder flöjtens rör och släng i vrån din cittra.
Av skalder har vi nog, som fingra på sitt hjärta
och kväda om dess kval, dess lilla knappnålsmärta.
Jag vet en större nöd: i dagens morgontimma
ditt land anropar dig, du kan dess suck förnimma;
Spring upp din själs begär, som ligger sammankrupet,
sätt plögen djupt i jord, det bor en kraft i djupet.
På fält, där tistel stått, för vinden rågar gunga -
ej bättre dikt du gjort, hur skönt dess strofer sjunga.
På grässets gröna vall där vandra nya hjordar -
det är en herdedikt, som du däri fullbordar.
Och skog som själv du sår på öde mo, en gång
för dina barnbarn skall brusa högt din sång.

Efteråt kommo skalden Erik Axel Karlfeldt och den store talaren Oscar Montelius fram till mig, tryckte min hand och sade. ”Men, hur kunde du våga?” Jag svarade: ”Lyckan står dem djerfvom bi”.

Bland de friluftstal jag hållit för stora menigheter kan jag aldrig glömma det jag höll för mer än 5000 Ölandsinnebyggare i Borgholms slottsruin midsommardagen den 24 juni 1912 Vi gingo – min hustru och jag – mot aftonen uppför strandbrinken under näktergalarnas bedövande sång i hagtornsskogen. Inkomna på den väldiga borggården fann jag den överfylld av åhörare, de stora av år och stormar vidgade fönstergluggarna överfyllda av unga kvinnor klädda i ljusa färger. Även taket hade tid och stormar tagit, vårt tak var himlens juni- sommars ljusa valv. Vid sidan av talarstolen stodo samlade de tre musikkåren från pansarskeppen Äran, Vasa och Tapperheten vilka som jag då fick veta – lågo nedanför i Kalmar sund.

Dessa pansarskepp älskade jag, det var dessa som, liggande i Strömstads hamn i augusti 1905 räddade Sveriges ära och löste Nordens framtidsgåta, jag älskade dem även därför, att jag hade haft mycket att göra med deras tillkomst vid 1899 års riksdag men det är en annan historia som ligger utanför ramen för detta föredrag och till vilken jag väl någon gång får återkomma.

I mitt tal på borggården vidrörde jag märkliga händelser i Ölands historia, Carl X Gustafs vistelse därstädes, Carl v. Linnés besök där år 1745, den folkminskning som härrört av i senaste tider starkt ökad emigration, som åter berott på för långt gående klyvning av jorden i så små lotter att de icke gävo bärgning åt deras brukare, men att det nog funnes förutsättningar för en lycklig framtid för Öland. När talet var slut, spelade musiken ”Du gamla, du fria, du fjällhöga Nord”, vars toner förstärkta av folkets röster, ekade mot de gamla murarna och lyfte sig upp mot den nordiska sommarhimlens loft.

Bland alla de utländska resor jag gjort i offentliga uppdrag eller eljest är det särskilt två, som jag icke kan förgäta. På inbjudan av Samfundet Sverige-Finland gjorde en flock intresserade svenska jordbrukare under ledning av samfundets v. ordförande bankdirektör Lagercrantz och generaldirektör Insulander vid midsommartiden år 1927 en jordbruksresa till Finland, däri även jag deltog. Vad vi där fingo se, berörde dels minnen från den svenska tiden, dels det nuvarande finska jordbrukets utveckling. Från denna rundfärd, som gick från Åbo åter till Åbo, vill jag särskilt minnas utsikten från Kangasala's åsbrant ut över sjöarna Vesijärvi, Nässijärvi och Kirkkojärvi. Det sades att då Gustaf III stod uppe på denna höjd och såg ut över landskapets vilda skönhet, hade han yttrat: ”Om djävulen på denna plats frestat Vår Herre hade han segrat”. I söder såg man Linkusialas gamla kungsgård, där änkedrottning Karin Månsdotter fick framleva sina många och långa sorgeår. Vi komma ända till det mäktiga fästet Olofsborg vid Saimens strand, svenskväldets gamla utpost mot öster. Överallt där vi fora, sågo vi minnesstenar resta över hjältar från det sista frihetskriget, som gav folket dess självständighet. Där samlade det sig årligen till fester i hänförelse över sin återvunna frihet.

Men det hade blivit ett folk som icke såg bakåt på fädrens bragder, utan också framåt i iver att verka för landets välfärd och framtid. Finlands jordbruk hade, frigjort rest sig, husdjuren hade förädlats, betesskötseln nydanats, kontrollväsen för ladugården införts, det mesta efter svenska mönster. En beaktansvärd nyhet var kvinnornas intensiva insats i detta arbete. Kvinnor tjänstgjorde i de större och medelstora ladugårdarna som dejour med biträde av kvinnliga elever ävenledes som kontrollassistenter, alla utbildade i särskilda kurser med kvinnliga lärarkrafter. Vi kommo på vår färd till en stor välskött ladugård i trakten av Vasa. Bäst som vi stodo där och besågo djuren, kom den unga dejan in, ledande den stora tjuren, vid ett rep i nosringen. När han fick se oss, blev han skrämnd och slet sig för att ryka på oss. Men det skulle han icke ha gjort, ty dejan grep en grov spak som stod vid väggen, gick fram med halvnaken barm och lågande blickar rakt fram mot tjuren och gav honom en kraftig kläm över nosen. Innan tjuren hann besinna sig, grep hon med handen hans nosring och gick med fasta steg utan att blinka fram till hans båsplats, där två flickelever ögonblickligen lade kopplet om hans hals. Det var en syn för gudar. Ja, till och med för Jupiter, då han, förvandlad enligt den grekiska gudasagan till tjur, kuvades av den sköna Europa. På hösten samma år 1927 företog jag som svenskt ombud vid den stora internationella jordbrukskonferensen i Rom en resa till Italien. Därvid besökte jag på vägen Baden, inbjuden av presidenten för dess Lantbrukskammare, svenskfödde greve Robert Douglas för att i hans sällskap studera Badens jordbruk och dess organisation. Från denna underbara färd har jag outplånliga minnen. Jag fann i Baden ett land med den högsta jordbrukskultur. Lantbrukskammaren, som hade egen beskattningsrätt för sina ändamål, ägde egna försöksgårdar för skilda områden av jordbruket såsom för pota-

tisodling, för nötkreatursskötsel, för spannmålsodling, för fruktodling och för vinkultur. Jag kom till det höga basaltberget Kaiserstuhl i Rehdalen. Det var i själva verket en sedan mångtusen år utslocknad vulkan i vars dalgångar källornas vatten dock ännu var varmt. Mot söder låg en av kammarens vingårdar, där mandelträden blommade i januari. Jag kom till Schwarzwalds höga gemensamhetsbeten för ungdjur, där betet betalades efter den viktökning som varje djur vunnit genom betet. Jag kom till greve Douglas eget slott Langenstein, vars kärna utgöres av en gammal gränsfästning från romartiden. Det var i alla avseenden en mönstergård. I närheten fick jag se en biflod till Donau som genom bergen bröt sig underjordisk väg med underjordiska sjöar och vattenfall ut i Rhendalen samt höga smäckra basaltpelare med gamla dock ej längre skottsäkra rovriddarborgar på krönen.

Till Rom åkte jag in i morgonljuset över den stora romerska campagnan. I min ungdom, då jag senast såg den, var den en ödemark uppfylld av kärr, varöver gingo höga lågburna vattenledningar från romarnas tid, vilka dock icke längre förde något vatten. Nu fick jag se en annan syn: där plöjde stora vita oxar, försedda med långa horn och här och var på de torrlagda fälten lyste höstsäden grön som ett löfte. Genom bemedling av min vän markis Claes Lagergren och Sveriges skicklige och älskvärde t.f. minister i Rom Harald Pousette fick jag som jag önskat privataudien både hos påven Pius XI och hos Il Duce. Påven mottog mig ensam i sin privatsalong utanför sitt skrivrum. Då han kom in i sin fotsida vita sidendräkt låg jag redan på knä på det vita marmorgolvet. Jag fick hälsa på höligt sätt. Han höll på franska ett litet fint föredrag för mig, varav jag fann att han tagit väl reda på min verksamhet och mina intressen. Han talade om jordens härlighet och om hur lätt det var att möta dem som äro bofasta på landet och arbeta med jorden. Jag svarade att det var naturligt så, ty vi arbeta under Guds fria himmel så att säga: *sule specie aeternitatis*, d.v.s. i den eviges åsyn. Tydiligen rörd av min latinska sentens tog han den till text för ett litet nytt anförande däri han tydde sentensens innebörd. Till avsked lade han sin hand på min hjässa och sade mig som med en ängels sänkta stämma några gripande ord.

Några dagar därefter kom jag till Il Duce. Han mottog mig i sitt arbetsrum i sitt ämbetspalats Palazzo Chigi, vid Piazza Colonna. Hans arbetsrum var väldigt i storlek som hälften av "Vita havet!" i Stockholms slott med vitt marmorgolv och röd sidendamast på väggarna. Längst bort i hörnet mot Piazza Colonna stod hans stora skrivbord, där han satt då jag trädde in. Han reste sig och gick mig vänligt tillmötes, hälsade på mig och förde mig till två sidendrädda fåtöljer, där han anvisade mig plats i den ena vid sin sida. Han frågade mig genast på franska om jag varit i Crema nära Milano och sett två ardennerhingstar som under hösten inköpts till italienska staten från Sverige. Jag svarade att jag från Milano telefonerade ut till Crema för att tala vid Chefen för hingstdepôten, vilken jag träffat i Stockholm. Men han var icke där. "Va" sade Il Duce, "var han icke där?" Nej, svarade jag, "han var uppe i de nyerövrade provinserna för att inregistrera nya hästar." "såå" svarade han blidkad och ombad mig besöka Crema och hingstarna på hemvägen. Därefter ledde jag samtalet på Italiens framtid, vilken jag trodde berodde på jordbrukets utveckling. Han angav den utveckling det på senare tider nått. Jag framtog några foton från min gård över mina kreatur och gamla byggnader från 1600-talet. Han behöll fyra av dem till minne av besöket.

På hemvägen besökte jag Crema där jag vid stationen mottogs av chefen med engelskt fullblods-ekipage och fick se de svenska ardennerhingstarna som befunnos vara i bästa condition och även voro hela personalens favoriter. Som det sista räknar jag denna stund då jag får tala för långt mer än en million av Sveriges innebyggare. Till sist det näst sista minnet. I höstas kallades nämligen min dikt att gästa en stor säregen folkfest på en urgammal släktgård, som ligger vid skogskanten av den stora Uppsala-slätten, alltså vid randen av Fyrisvall. Det var på Frötuna gård, som ännu från den nordiska gudasagan bär namnet av årsväxtens gud.

Där hade en gammal gårdsklocka, som, gjuten i Stockholm nr 1674, ljudit över gården i mer än 250 år och som nedtagits för några år sedan på grund av klockstapelns skröplighet, åter uppsatts i ny klockstapel i anledning av en minnesfest inom familjen, vid vilken den skulle ånyo ringas in. I randen av klockan står ingjutet tid och plats för dess gjutning samt bokstäverna S.D.G. det är Sole Dec Gloria, som åter betyder Gudi Allena Äran. Fideikommissinneharinnan av gården grevinnan Marianne Bernadotte av Wisborg ringde själv in klockan. Efter klockklangen upplästes min dikt, varur jag nu vill föredraga några strofer. Dikten heter:

Gårdsklockan på Frötuna.

Ring klocka, ring till id och möda
för gård och gröda, till vilans ro
i vist och bo!
Väck jordens män och kvinnor i nya tidevarv
till hjältar och hjältinnor med lovsång för plog och harv,
när om morgonen solen stiger
i purpur över Fyrisvall,
när om aftonen stjärnnatt viger
jorden till groningens kall.
Ring klocka ring!
Låt i dina toner ifrån himlens zoner nya krafter strömma i hug och arm,
ny lycka drömma i barm,
att denna gudagård
må lysa av sol och vård
och i klockklang förkunna den läran:
Gudi allena äran.

Må denna klockklang, endast avsedd för en enstaka gård, nu med symbolens kraft och genom radions under klinga ut över allt Sveriges land till allt Sveriges folk icke blott för att väcka dess urgamla kraft utan ock för att giva tröst och huggnad, huggnad för Eder alla som arbeten och ären betungade, tröst till Eder alla som liden och är en bedrövade. Den natt, som nu nalkas, är en helgad natt, ty den föregår en helig dag som allt under hednatid och sedan under kristendomen tusende år i Norden firats som det växande ljusets första dag, som hoppets dag. Må detta hopp under det år, som nu gryr, icke bliva ett fåfängt hopp, som kommer till oss med tomhänta händer utan ett hopp som giver därför att det får, som är givmilt därför att det fått vår vaknade kraft och våra ödmjuka hjärtan.